

Лубенець Ірина Григорівна,
кандидат юридичних наук,
провідний науковий співробітник ДНДІ МВС України,
м. Київ, Україна,
ORCID ID 0000-0003-2597-0356

Толочко Галина Василівна,
старший науковий співробітник ДНДІ МВС України,
м. Київ, Україна,
ORCID ID 0000-0003-2913-9439

Наумова Ірина В'ячеславівна,
старший науковий співробітник ДНДІ МВС України,
м. Київ, Україна,
ORCID ID 0000-0002-6643-0375

ІНТЕРНЕТ-РИЗИКИ ТА ЗАГРОЗИ ДЛЯ НЕПОВНОЛІТНІХ КОРИСТУВАЧІВ: КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ⁷

Стаття присвячена комплексному аналізу ризиків та загроз, джерелом яких є сучасні засоби комунікації та мережа Інтернет. Метою дослідження є встановлення певних аспектів уразливості дитини в інформаційній сфері, а також з'ясування рівня обізнаності школярів щодо безпеки в мережі Інтернет.

У статті перелічені основні особливості та найбільш поширені види злочинів та інших антисуспільних діянь, що вчиняються в мережі Інтернет або з її використанням. Особлива небезпека таких діянь полягає в тому, що часто жертвами стають неповнолітні інтернет-користувачі, адже вони є найактивнішими користувачами Інтернету та інших засобів комунікації.

Ключові слова: Інтернет, інтернет-ризик, користувачі, неповнолітні, діти, гаджети, кібернасильство, інтернет-шахрайство, порнографія, "групи смерті".

Розповсюдження порнографії. 25 % від загальної кількості пошукових запитів у світовій мережі Інтернет пов'язані з порнографією (у тому числі дитячою) і становлять 68 мільйонів запитів на день [1]. Величезні доходи від тіншового порнобізнесу стимулюють розвиток іншої кримінальної діяльності в мережі Інтернет. Наприклад, незаконний порнобізнес забезпечує широке поле великій кількості хакерів і програмістів, які створюють вірусні програми, оскільки для приховування своєї діяльності від правоохоронних органів організатори нелегальних сайтів часто користуються їх послугами.

Слід зазначити, що одним із основних методів боротьби з дитячою порнографією є блокування такого контенту. Існує міжнародна мережа гарячих ліній ІННОРЕ, яка нараховує сьогодні 47 гарячих ліній у 43 країнах [2]. Завдання

⁷ Продовження. Початок у попередньому номері.

організації – вживати заходів для блокування та видалення такого контенту. Україна не є членом цієї мережі, тоді як на її території спостерігається 70% світового платного хостингу дитячої порнографії (серед країн, які не є членами ICHOPE) і входить у першу десятку країн за поширенням дитячої порнографії [3].

Отже, порнографія (у тому числі й дитяча) в Україні набирає обертів. Про це свідчить не тільки збільшення кількості повідомлень у ЗМІ, а й статистика прокуратури, відповідно до якої за два місяці 2019 р. поліцією було зареєстровано 325 справ за статтею 301 КК України “виготовлення і поширення порнографічної продукції”. Для порівняння, за два місяці 2018 р. таких випадків було менше – 252. А загалом у 2018 році було відкрито 1662 справи за цією статтею [4]. Випадків, коли поліція “накриває” дитячі або сімейні порностудії, стає дедалі більше.

За результатами проведеного нами опитування серед школярів, з’ясувалося, що з сексуальними домаганнями зіштовхнулися 22 % респондентів, причому майже порівну дівчат і хлопців⁸.

Слід наголосити на тому, що останніми роками в мережі Інтернет дуже поширені такі явища, як **секстинг** (інтимне листування) та **грумінг** (входження в довіру до дитини з метою подальшої особистої зустрічі для вступу в сексуальні відносини, експлуатації чи шантажу). Проте через легковажність дітей та відсутність навіть законодавчого визначення даних категорій правоохоронцям дуже важко протидіяти таким видам посягання.

Спам. Практично всім, хто користується електронною поштою, доводиться мати справу зі спамом. Однак проблема спаму не обмежується переповненими поштовими скриньками, збільшенням трафіку і неприйнятним змістом листів. Спам також застосовується для доставлення шкідливого коду, спам-повідомлення, часто використовується як відправна точка для завантажень шкідливих програм, оскільки в них можна включати посилання на веб-сайти, які кіберзлочинці заразили шкідливим кодом. Крім того, спам – основний інструмент, за допомогою якого фішери (шахраї) заманюють своїх жертв на фальшиві сайти, де в користувачів виманюють конфіденційні дані.

Кібернасильство (кібербулінг). Кібернасильство може здійснюватися у двох основних формах: персоніфікованій, яка передбачає адресну розсилку інформації жертві, та неперсоніфікованій, яка полягає в розповсюдженні інформації жертві та поширенні її в публічному інформаційному просторі для невизначеного кола осіб, створюючи навколо жертви в референтних соціальних групах (клас, двір, школа) негативну обстановку неповаги, приниження, засудження, ізоляції тощо. Друга форма кібербулінгу є значно більш суспільно небезпечною.

Кібербулінг включає в себе такі дії: розсилку повідомлень, листів, відео, фотографій образливого, погрожуючого характеру; розповсюдження особистої інформації (правдивої або неправдивої), яка дискредитує жертву; знімання бійок, знущань за допомогою сучасних гаджетів з подальшою демонстрацією цього контенту. Це так званій відкритий, або прямий, кібербулінг.

Латентний кібербулінг – це прихована агресія, при якій поведінка кібербулера замаскована під звичайну бесіду з обміну думками, дискусією тощо. Тобто він не позиціонує себе як агресора. Знарядям образ виступає сарказм, іронія, прово-

⁸ Дослідження проводилося в Державному науково-дослідному інституті МВС України. Воно спрямоване на встановлення сучасних шляхів запобігання злочинам та іншим антисуспільним діянням щодо неповнолітніх, які вчиняються з використанням сучасних засобів комунікації та мережі Інтернет. Усього опитано 787 учнів 6–11 класів (вік опитуваних – 11–17 років, серед респондентів – 427 (54,3 %) хлопців та 347 (44,1 %) дівчат) – (далі – Дослідження).

кативна поведінка та ін. Метою такої поведінки є образи, дошкуляння, провокація конфлікту, здобуття інформації особистого характеру з подальшим її використанням для досягнення хуліганської або іншої злочинної мети тощо. На нашу думку, саме цей вид насильства стає домінуючою формою залякування, що часто поєднується з іншими його видами.

Слід наголосити, що більша половина опитаних школярів (52,7 %) під час спілкування в соцмережі зіштовхувались з образами, приниженнями, переслідуванням, погрозами, залякуванням, нецензурною лексикою.

“Групи смерті” в соціальних мережах. Останніми роками в Інтернеті набули поширення “групи смерті” – це спільноти в соціальних мережах, у яких підлітки грають в своєрідну гру, у ході якої виконують травматичні “завдання” (наприклад, порізати собі руки лезом, відзнявши відео). Підсумком таких небезпечних квестів є суїцид. Так, з’явилися “Сині кити”, “Червона сова”, “Тихий дім”, “Біжи або помри”, “Розбуди мене о 4:20” та інші. Серед неповнолітніх з’явилася так звана “мода на кіберсуїцид”. Пік поширеності суїцидальних квестів серед підлітків припав на кінець 2016 та початок 2017 років. Станом на 25 квітня 2017 р. українська кіберполіція виявила 926 груп “смерті” [5].

На початку вересня 2019 року в ЗМІ з’явилася інформація про нові “групи смерті” в вигляді аніме-спільнот. Куратори нових груп за допомогою ілюстрацій в жанрі аніме (японська анімація) нав’язують дітям думки про самогубство. Тобто психологічні пастки для учасників групи подібні до тих, які використовували куратори “Синіх китів”.

До речі, 16 % опитаних дітей повідомили, що, спілкуючись в соціальних мережах, їм пропонували взяти участь у екстремальних іграх. Викликає серйозне занепокоєння те, що 8,4 % школярів згодні взяти участь у подібних іграх та ще 7,9 % – не виключають такої можливості.

Слід указати, що більшість батьків не знають про проблеми, які виникають у дітей через Інтернет, що підтверджують результати Дослідження, де лише 26,3 % опитаних школярів відповіли, що повідомляють батькам про такі проблеми.

Окремо хочемо наголосити, що деякі проблеми діти найчастіше приховують від батьків, зокрема, про:

- запрошення до участі в екстремальних іграх (54,5 %);
- сексуальні домагання (48,1 %);
- пропозиції придбати алкоголь, наркотики (45 %) (результати Дослідження).

Імовірно, це пояснюється побоюваннями дітей щодо можливої заборони з боку батьків користуватися всесвітньою мережею, а, можливо, діти не впевнені в тому, що батьки зможуть вирішити проблему, чи просто соромляться обговорювати з **батьками такі теми.**

В умовах активного використання школярами Інтернету абсолютна більшість – 86,4 % опитаних – знають, що через всесвітню мережу можна потрапити в небезпечну ситуацію. Отже, з огляду на відповіді, діти замислюються про проблеми, з якими можна зіштовхнутися в віртуальному просторі, причому значна частина з них вже мала такий негативний досвід.

Намагаючись оцінити ступінь усвідомлення підлітками ризиків і небезпек всесвітньої мережі, ми попросили учнів назвати основні проблеми, які спричиняє використання Інтернету особисто для них. На першому місці серед таких проблем більшість підлітків назвали відволікання від навчання та псування зору (56,8 %) (як свідчать результати Дослідження).

Трохи більше третини опитаних назвали інтернет-залежність. Лише на четвертому місці за популярністю відповідей серед респондентів (а це 30,4 %) була

названа небезпека стати жертвою протиправних посягань, від цькування до шахрайства та втягування в екстремальні ігри. Тобто діти замислюються над інтернет-ризиками, але відсутність життєвого досвіду не дає їм можливості реально оцінити ступінь небезпеки, тому додаткове інформування з боку батьків, педагогів, поліції та IT-фахівців допомогло б дітям сформувати кліше безпечної поведінки у віртуальному просторі.

Узагальнюючи матеріали дослідження, ми дійшли висновку, що швидкість розвитку сучасних інформаційних технологій прямо пропорційна інтенсивності нових загроз та інтернет-ризиків. Ми цілком поділяємо думку Радзівєвської О.Г., яка наголошує: “Чим більше залучена людина до використання інформаційно-комунікаційних технологій, тим більше вона незахищена в інформаційній сфері” [6, с. 36]. Слід указати, що частина злочинів, які давно нам відомі, перейшла у віртуальний простір з появою Інтернет-технологій. Зокрема, це шахрайство, розповсюдження порнографії, наркозлочинність тощо. Проте з’явилися й нові види посягання на безпеку дитини з використанням Інтернету, інформаційно-комунікаційних засобів: кібербулінг, грумінг, секстинг, схиляння до самогубства шляхом втягнення в так звані “групи смерті” тощо.

Наведені результати опитування учнів свідчать про те, що Інтернет активно захоплює увагу школярів завдяки своїй доступності, емоційній привабливості, широким можливостям задоволення потреб у пізнанні, спілкуванні та навіть дозвіллі, що відповідає прагненню підлітків дорослого життя, самостійності та незалежності. Школярі реалізують в Інтернеті пізнавальну активність, задовольняють потребу в спілкуванні, а також отримують через Інтернет останні новинки програмного забезпечення, музики та кіно. Таким чином, Інтернет стає засобом соціалізації сучасних дітей, тому вони віддають кіберпростору значну частину свого часу.

Зібраний і проаналізований фактичний матеріал дозволяє сформулювати основні ризики та загрози для неповнолітніх користувачів мережі Інтернетом. Вони є такими:

- зіткнення з недостовірною, небезпечною, протиправною інформацією;
- витіснення й обмеження традиційних форм спілкування;
- негативні соціальні впливи;
- ризик протиправних посягань щодо підлітків.

Отже, батьки, педагоги, фахівці повинні більше працювати за напрямом захисту дітей від ризиків і небезпек інтернет-середовища. Важливо навчити дітей безпечному користуванню інтернет-технологіями, тому що мережа стала невід’ємною частиною сучасного інформаційного простору та додатковим джерелом небезпек, зокрема, за легковажної поведінки користувачів у віртуальному спілкуванні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Новинар: Чому українські діти легко стають жертвами порноіндустрії. URL: <http://news.bigmir.net/ukraine/146702> (дата звернення: 11.11.2019).
2. INHOPE. URL: <https://www.inhope.org/EN> (дата звернення: 15.12.2019).
3. *Дорош М.* Свобода висловлювань в інтернеті – де її межа? URL: <https://ms.detector.media/zakonodavstvo/post/11103/2014-10-07-svoboda-vislovlyuvan-v-interneti-de-ii-mezha/> (дата звернення: 13.12.2019).
4. *Петік М.* Гвалтують на камеру і влаштовують тури для педофілів: в Україні розпочали порнополювання на дітей. URL: <https://www.obozrevatel.com/ukr/crime/gvaltuyut-na-kameru-i-vlashtovuyut-turi-dlya-pedofiliv-v-ukraini-pochali-pornoohotu-na-ditej.htm> (дата звернення: 22.11.2019).

© Lubenets Iryna, Tolochko Halyna, Naumova Iryna, 2020

5. Сині кити: кіберполіція виявила майже 1000 “груп смерті” та попередила понад 10 спроб суїциду. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/sini-kiti-kiberpoliciya-viyavila-mayzhe-1000-grup-smerti-ta-poperedila-ponad-10-sprob-suyicidu-919927.html> (дата звернення: 15.10.2019).

6. *Радзівська О.Г.* Дитина у глобалізованому інформаційному просторі: реальні та потенційні загрози. Інформація і право. 2016. № 4 (19). С. 29–38.

REFERENCES

1. Novynar: Chomu ukrainski dity lekho staiut zhertvamy porno industrii. “News: Why Ukrainian Children Easily Become Victims of the Porn Industry”. URL: <http://news.bigmir.net/ukraine/146702> (Date of Application: 11.11.2019) [in Ukrainian].

2. INHOPE. URL: <https://www.inhope.org/EN> (Date of Application: 15.12.2019) [in Ukrainian].

3. *Dorosh, M.* Svoboda vyslovliuvan v interneti – de yii mezha? “Internet Freedom of Speech – Where is Its Limit?” URL: <https://ms.detector.media/zakonodavstvo/post/11103/2014-10-07-svoboda-vislovlyuvan-v-interneti-de-ii-mezha/> (Date of Application: 13.12.2019) [in Ukrainian].

4. *Petik, M.* Gvaltuiut na kameru i vlashtovuiut tury dlia pedofiliv: v Ukraini rozpochaly pornopoliuvannia na ditei. “They Rape on Camera and Organize Excursions for Pedophiles: in Ukraine They Started Sunting Porn for Children”. URL: <https://www.obozrevatel.com/ukr/crime/gvaltuyut-na-kameru-i-vlashtovuyut-turi-dlya-pedofiliv-v-ukraini-pochali-pornoohotu-na-ditej.htm> (Date of Application: 22.11.2019) [in Ukrainian].

5. Syni kyty: kiberpolitsiia vyiyavyla maizhe 1000 “hrup smerti” ta poperedyla ponad 10 sprob suitsydu. “Blue Whales: Cyber Police Detected Nearly 1000 “Death Groups” and Prevented Over 10 Suicide Attempts”. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/sini-kiti-kiberpoliciya-viyavila-mayzhe-1000-grup-smerti-ta-poperedila-ponad-10-sprob-suyicidu-919927.html> (Date of Application: 15.10.2019) [in Ukrainian].

6. *Radziivska, O.H.* (2016) Dytyna u hlobalizovanomu informatsiinomu prostori: realni ta potentsiini zahrozy. “A Child in the Global Information Space: Real and Potential Threats”. Information and Law 4 (19), 29–38 [in Ukrainian].

UDC 343.9:004.738.5-053.6

Lubenets Iryna,

Candidate of Juridical Sciences, Leading Researcher,
State Reserch Institute MIA Ukraine, Kyiv, Ukraine
ORCID ID 0000-0003-2597-0356

Tolochko Halyna,

Senior Researcher, State Reserch Institute MIA Ukraine, Kyiv, Ukraine
ORCID ID 0000-0003-2913-9439

Naumova Iryna,

Senior Researcher, State Reserch Institute MIA Ukraine, Kyiv, Ukraine
ORCID ID 0000-0002-6643-0375

INTERNET RISKS AND THREATS AGAINST MINOR USERS: CRIMINOLOGICAL ASPECT (part 2)

A variety of means of communication, the Internet are an integral part of the life of modern society in general and children in particular. In turn, the information environment has significant potential for the development and self-realization of a child's personality. Using the resources of open digital repositories of libraries, museums, sites of an educational, cognitive and entertaining nature, modern schoolchildren are

© Lubenets Iryna, Tolochko Halyna, Naumova Iryna, 2020

DOI (Article): [https://doi.org/10.36486/np.2020.2\(48\).19](https://doi.org/10.36486/np.2020.2(48).19)

Issue 2(48) 2020

<http://naukaipravoohorona.com/>

able to download digitized books, music, photographs, etc. Thanks to modern technical means, children communicate with friends and have a rest. That is, the means of communication and the Internet for them is part of life, and the virtual world is a means of socialization.

Due to the fact that the Internet has become as accessible as the telephone, the study of its impact on minors is an urgent issue today. On the one hand, this is a means of increasing erudition and communication skills, and on the other, a situation of increased risk of encountering some threats of the virtual world from cyber violence and fraud to the spread of narcotic substances and the tendency to suicide.

This article is devoted to a comprehensive analysis of risks and threats, the source of which is modern means of communication and the Internet. The aim of the study is to establish certain aspects of the vulnerability of the child in the information sphere, as well as to determine the level of awareness of schoolchildren about safety on the Internet.

The article lists the main features and the most common types of crimes and other antisocial acts committed on the Internet or with its use. A particular danger of such acts is that often underage Internet users become victims, because they are the most active users of the Internet and other means of communication. In this regard, there is a need for further investigation of this problem from a criminological point of view to clarify the causes and conditions of the above crimes and antisocial actions, which, in turn, will help to increase the effectiveness of their prevention measures.

Keywords: Internet, Internet risks, users, minors, children, gadgets, cyber violence, Internet fraud, pornography, “death groups”.

Отримано 11.06.2020